

ESTUDIS BÍBLICS, POLÍTICA I ANTISEMITISME. ELS PAPERS DE PELEGRÍ CASADES (1936-1939)

JORDI VIDAL PALOMINO¹
Universitat Autònoma de Barcelona²

RESUM

L'objectiu d'aquest article és analitzar el contingut de les fitxes de lectura de Pelegrí Casades al voltant de tres obres relacionades amb l'Antic Testament: la Bíblia de Montserrat, la traducció de la Fundació Bíblica Catalana i els volums sobre la Bíblia de Louis-Claude Fillion. Les notes ocupen un total de tres-centes noranta-nou quartilles manuscrites, i contenen un resum de les dites obres, així com nombrosos comentaris de Casades. Aquells comentaris ens permeten analitzar alguns dels trets essencials del seu pensament, com són el conservadorisme catòlic, l'autoritarisme i un abrandat antisemitisme, entre d'altres.

PARAULES CLAU

Antic Testament, Israel, historiografia, exegesi.

Biblical studies, politics and anti-Semitism. The papers of Pelegrí Casades (1936-1939)

ABSTRACT

The aim of this paper is to analyze the content of the Pelegrí Casades' reading notes concerning three works related to the Old Testament: the *Bíblia*

1. E-mail: Jordi.Vidal.Palomino@uab.cat.
2. Aquest article s'ha escrit en el marc del projecte de recerca PID2020-114676GB-I00, finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación.

de Montserrat, the translation of the Bible funded by the *Fundació Bíblica Catalana*, and the volumes on the Bible by Louis-Claude Fillion. These notes occupy a total of three hundred and ninety-nine manuscript quartiles, and contain a summary of said works, as well as numerous comments by Casades. Those comments allow us to analyze some of the essential trends of his thought, such as Catholic conservatism, authoritarianism and anti-Semitism, among others.

KEYWORDS

Old Testament, Israel, historiography, exegesis.

I. INTRODUCCIÓ

L'arxiu històric del Centre Excursionista de Catalunya (CEC), dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), conté gran quantitat de documentació produïda pel jurista i arqueòleg català Pelegrí Casades i Gramatxes (Barcelona, 1855-1947). La majoria dels documents corresponen al cicle de conferències sobre arqueologia que va pronunciar al CEC entre 1905 i 1917. Des de ja fa uns quants anys hem endegat un projecte que té com a finalitat la publicació d'aquelles conferències.³ L'edició del material esmentat ha de permetre situar Casades al lloc que li correspon dins del panorama historiogràfic català, és a dir, ha de permetre reivindicar la seva figura com un dels principals divulgadors arqueològics a casa nostra durant les dues primeres dècades del segle xx.⁴

Tanmateix, i a banda de les conferències, l'arxiu de Casades conté també moltes fitxes de lectura, sobretot d'obres relacionades amb l'arqueologia, la història de l'Església i l'Antic Testament. Aquestes fitxes de lectura, com mirarem de demostrar en aquest article, tenen el valor de permetre'ns aprofundir en alguns dels trets més característics del pensament historiogràfic de Casades. En aquest sentit, cal tenir en compte que les publicacions de Casades van ser més aviat poques. Així, a banda dels seus articles periodístics, només li podem

3. VIDAL (2021a; 2021b; 2022; 2023).

4. Sobre la situació de l'arqueologia a Catalunya en aquells moments, vegeu GRACIA (2018), p. 61 i *sq.*, entre d'altres.

comptabilitzar tres llibres o opuscles,⁵ unes memòries fins fa poc inèdites⁶ i els articles, notícies i ressenyes que va publicar, principalment, a la *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, i al *Butlletí* del Centre Excursionista de Catalunya. És per aquest motiu que l'edició de les seves conferències i l'estudi de les seves fitxes de lectura afegeix un material valuós a la producció historiogràfica de Casades fins ara coneguda.

En el cas concret d'aquest article, el nostre objectiu és presentar i analitzar els seus apunts basats en la lectura de diferents obres relacionades amb l'Antic Testament. L'estudi d'aquest material, com veurem a continuació, ens serveix per estudiar algunes de les idees més característiques de Casades relacionades amb el món antic, la política contemporània i l'antisemitisme.

2. LES NOTES DE CASADES SOBRE L'ANTIC TESTAMENT

Els apunts de Casades que ens ocupen són un total de vuit plec, que contenen tres-cents noranta-nou quartilles manuscrites amb apunts sobre l'Antic Testament.⁷ A continuació, detallem les característiques i el contingut de cadascun dels plec.

Plec 1. Títol: «Notes». Sis quartilles manuscrites. Notes extretes del volum *La Bíblia, I: El Gènesi* (versió de Bonaventura Ubach), Montserrat: Monestir de Montserrat, 1926.

Plec 2. Títol: «2n llibre Pentateuc. Èxode». Catorze quartilles manuscrites. Notes extretes del volum *La Bíblia, II: L'Èxode. El Levític* (versió de Bonaventura Ubach), Montserrat: Monestir de Montserrat, 1927.

Plec 3. Títol: «3r llibre Pentateuc. Levític». Set quartilles manuscrites. Notes extretes del volum *La Bíblia, II: L'Èxode. El Levític* (versió de Bonaventura Ubach), Montserrat: Monestir de Montserrat, 1927.

Plec 4. Títol: «4t llibre Pentateuc. Números». Set quartilles manuscrites. Notes extretes del volum *La Bíblia, III: Els Nombres. El Deuteronomi* (versió de Bonaventura Ubach), Montserrat: Monestir de Montserrat, 1928.

5. CASADES (1897; 1903; 1921).

6. VIDAL (2023a).

7. Capsa 935. Fons del Centre Excursionista de Catalunya. Arxiu Nacional de Catalunya.

Plec 5. Títol: «5è llibre Pentateuc. Deuteronomi». Set quartilles manuscrites. Notes extretes del volum *La Bíblia*, III: *Els Nombres. El Deuteronomi* (versió de Bonaventura Ubach), Montserrat: Monestir de Montserrat, 1928.

Plec 6. Títol: «Bíblia il·lustrada». Cinquanta-dues quartilles manuscrites. Notes extretes dels volums: *La Bíblia*, XXIII: *il·lustració pels monjos de Montserrat*, 1929. Vol. 1: *El Gènesi* (edició a cura de Bonaventura Ubach), Montserrat: Monestir de Montserrat, 1929; i *La Bíblia*, XXIV: *il·lustració pels monjos de Montserrat*. Vol. 2: *L'Èxode-El Levític* (edició a cura de Bonaventura Ubach), Montserrat: Monestir de Montserrat, 1934.

Plec 7. Títol: «Bíblia Fundació». Cent quaranta-tres quartilles manuscrites. Notes extretes dels volums: *La Sagrada Bíblia*, 3. *Josué* (versió d'Enric Bayon), *Jutges. I i II de Samuel* (versió de Marc de Castellví), *Rut* (versió de Carles Riba), Barcelona: Fundació Bíblica Catalana, 1930; i *La Sagrada Bíblia*, 4. *I i II dels Reis. I i II de les Cròniques* (versió de Marc de Castellví), Barcelona: Fundació Bíblica Catalana, 1933.

Plec 8. Títol: «La Bíblia». Cent seixanta-tres quartilles manuscrites. Notes extretes dels volums: *La Sagrada Bíblia*, 5. *Esdres* (versió de Josep M. Tous), *Nehemies* (versió de Miquel Balagué), *Tobies* (versió de Cebrià Montserrat), *Judit* (versió d'Albert Bertomeu), *Ester* (versió de Marc de Castellví), *I i II dels Macabeus* (versió d'Albert Bertomeu), Barcelona: Fundació Bíblica Catalana, 1935; *La Sagrada Bíblia*, 6. *Job. Proverbis. Eclesiasta* (versió de Gumersind Alabart, Carles Cardó i Antoni M. de Barcelona), Barcelona: Fundació Bíblica Catalana, 1930; *La Sagrada Bíblia*, 8. *Eclesiàstic* (versió de Ramon Roca), *Isaïes* (versió de Carles Cardó), Barcelona: Fundació Bíblica Catalana, 1935; *La Sainte Bible* (versió de L. Cl. Fillion), vol. I i VI (5a ed.), París: Letouzey et Ané, 1924.

Veiem, doncs, que els vuit plecs contenen les notes de Casades preses a partir de la lectura de tres volums de la Bíblia de Montserrat, dos volums de la Bíblia il·lustrada de Montserrat, cinc volums de la traducció de l'Antic Testament patrocinada per la Fundació Bíblica Catalana,⁸ i dos volums de la Bíblia de Louis-Claude Fillion.

En dues quartilles sense numerar del Plec 1, Casades informava de la cronologia d'aquelles notes, que segons ell van ser preses durant el que batejà com

8. Sobre les traduccions catalanes de la Bíblia del primer terç del segle xx, vegeu, per exemple, FERRER (2009).

el període de la «tirania marxista», és a dir, entre 1936 i 1939. Com veurem més endavant, però, aquesta cronologia planteja alguns dubtes. Alhora, deia que els apunts van ser presos a Barcelona i l'Ametlla del Vallès, on es trobava la casa pairal de la família de la seva dona, Concepció Viver i Xammar.⁹ A més, assenyala que els volums de la Bíblia de Montserrat que havia fet servir procedien de la biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya, mentre que els exemplars editats per la Fundació Bíblica Catalana eren propietat del seu gendre, Carles Valeri. Finalment, Lluís Paradell, rector de l'Ametlla del Vallès, fou qui li prestà els volums de la Bíblia de Fillion.

En cap cas Casades explicà quin era l'objectiu d'aquelles notes. No ens consta que estigués preparant cap estudi o conferència sobre l'Antic Testament o la història antiga d'Israel. Per tant, és possible que fossin notes preses per un interès personal, sense una finalitat concreta, i sota unes circumstàncies molt particulars, les de la Guerra Civil, que Casades va descriure amb detall a les seves memòries.¹⁰ Com dèiem abans, però, les notes plantegen algun dubte pel que fa a la cronologia. Així, en una altra quartilla (Plec 8, p. 11) deia que va començar a llegir i resumir el volum cinquè de *La Sagrada Bíblia* el 24 de setembre de 1935. Per tant, si fem cas d'aquest darrer apunt, les seves notes sobre l'Antic Testament en realitat van començar gairebé un any abans de l'esclat de la Guerra Civil.

En qualsevol cas, si ens centrem en el contingut dels apunts, que és el que realment ens interessa, el cert és que moltes de les quartilles tenen un valor historiogràfic més aviat limitat, car es tracta de simples resums de les seves lectures. Tanmateix, Casades sovint va incloure comentaris personals, autèntiques glosses, als diferents passatges que resumia. És en aquestes glosses on rau l'interès historiogràfic dels apunts, ja que és allà on podem identificar alguns dels trets més característics del seu pensament. Les glosses es poden agrupar en tres categories diferents: 1) comentaris exegetics, en què donava o suggeria possibles interpretacions de determinats passatges bíblics; 2) comentaris polítics, en què establia paral·lelismes entre la història antiga d'Israel i la història contemporània de Catalunya; i 3) comentaris antisemites, basats en la presumpta identificació a la mateixa Bíblia dels defectes, vicis i xacres que, segons ell, eren propis del poble jueu ja des de l'antiguitat. En els apartats següents analitzarem totes tres categories.

9. VIDAL (2023a), p. 176 i *sq.*

10. VIDAL (2023a), p. 230 i *sq.*

3. EXEGESI

Cal advertir que la capacitat exegètica de Casades era forçosament limitada, ja que no tenia formació acadèmica com a biblista ni accés a les obres especialitzades que li haurien permès realitzar aportacions exegètiques rellevants. Malgrat tot, disposava d'un ampli bagatge historicoarqueològic que sí que li possibilitava plantejar, amb més o menys encert, algunes idees originals al voltant de determinats passatges bíblics. En aquest àmbit, com veurem a continuació, Casades va fer tres tipus de comentaris: interpretacions personals sobre el significat de determinades paraules o conceptes, crides d'atenció sobre la presumpta existència de paral·lelismes culturals entre el món bíblic i altres civilitzacions i, finalment, la identificació de possibles paral·lelismes arqueològics entre l'antic Israel i altres cultures mediterrànies.

Un bon exemple del primer tipus de comentari el trobem a Plec 7, p. 33. Allà Casades repassava la composició de la cort i l'aparell administratiu del rei David, i va considerar oportú matissar la traducció que Marc de Castellví donava del terme hebreu **מִינְהָכ**, aplicat als fills de David (2 Samuel 8, 18). Així, si bé etimològicament no hi ha dubte que la traducció correcta d'aquella paraula és la de «sacerdots», Casades, tot i no tenir coneixements d'hebreu, estava convençut que el significat primitiu del terme devia ser el de «prínceps» o «ministres». Les raons d'aquesta esmena eren que, segons ell, calia suposar que els fills del rei ocupessin càrrecs amb un fort contingut polític, i no només estrictament religiosos. Un cas similar es repeteix a Plec 7, p. 124, on qüestionava la proposta de Marc de Castellví, qui assenyalava que Eman ostentava el càrrec de «cantor» (**רְרוּשָׁמ**) (1 Cròniques 6, 18). Casades, en canvi, creia més adient considerar-lo com a «mestre» o «director» del cor dels cantors del Tabernacle. El motiu era que, segons ell, la importància d'Eman dins la cort era molt superior a la que correspondria a algú que ocupés un càrrec de poca rellevància com el de cantor.

Ambdós exemples, més enllà del seu encert (o de la seva manca), el que demostren és que Casades va intentar fer una lectura crítica de les obres consultades, un fet que el duia a plantejar sovint alternatives a les propostes dels autors que ressenyava. Els suggeriments de Casades es basaven en l'aplicació d'una mena de sentit comú historiogràfic, que el portava a prioritzar raonaments que considerava lògics per damunt d'arguments estrictament filològics, que li semblaven secundaris o, fins i tot, prescindibles.

Pel que fa als paral·lelismes culturals, Casades sovint vinculava alguns costums o pràctiques descrits a la Bíblia amb d'altres identificats en entorns més o menys propers. Així, per exemple, a l'hora de comentar la festa dels Purim (Plec 8, p. 35), assenyalava que el costum jueu d'intercanviar regals i obsequiar els pobres descrit a Ester 9, 22, era idèntic a la festa de la matança del porc a Catalunya, que sovint implicava l'entrega a amics i familiars d'una part dels productes obtinguts.¹¹ De manera semblant (Plec 6, p. 41), quan comentava les celebracions rituals que feren els israelites arran de la creació del vedell d'or (Èxode 32, 1-6), remarcava que aquells representaren una sèrie de balls per celebrar la fabricació de l'ídol. Aquells balls, deia, eren un vestigi atàvic propi de totes les religions antigues. El seu origen es podia rastrejar fins a les danses il·lustrades en les pintures rupestres de la Roca dels Moros del Cogul, descobertes el 1908 per Ramon Huguet.¹² Lluny de tractar-se de comentaris anecdòtics, com veurem tot seguit, Casades creia que aquest tipus de paral·lelisme evidenciava l'existència d'una mena de *continuum* cultural, el qual tenia un significat molt concret dins del seu pensament historiogràfic, vinculat al concepte del difusionisme.

Finalment, Casades, on se sentia realment còmode era en l'àmbit arqueològic, el seu camp d'especialització. No és d'estranyar, doncs, que s'aturés sovint a comentar amb cert detall qüestions concretes relacionades amb l'art i la cultura material. Així, per exemple, a Plec 7, p. 21 afirmava que la panòplia de Goliat, el famós campió filisteu que s'enfrontà amb David (1 Sam 17, 5-6), era tipològicament idèntica a les armadures assíries representades als relleus dels palaus de Nínive, Kalhu o Dur-Šarrukin, un tema que coneixia prou bé i al qual va dedicar diverses conferències del seu cicle al CEC.¹³ Una situació semblant es repeteix a Plec 7, p. 55, on Casades comentava el programa decoratiu del temple de Salomó (1 Reis 6), el qual també hauria estat fortament influenciat per l'art palatí assiri. Més endavant, en el comentari que feu del monument funeràri construït per Simó Macabeu en honor dels seus familiars, descrit a 1 Mac 13, 27-30 (Plec 8, p. E, Addicions Macabeus), el nostre autor es mostrava del tot convençut que els arquitectes hebreus un cop més varen recórrer a models estrangers, en aquest cas fenicis, per al disseny de l'obra esmentada.

11. VIDAL (2023a), p. 80.

12. GALLART; GRAELLS (2010).

13. VIDAL (2021c).

Els exemples que hem vist fins ara són suficients per identificar una de les característiques essencials del pensament de Casades. L'intent d'explicar l'art i la cultura material descrita a la Bíblia sempre a partir d'influències procedents d'altres pobles de la regió demostra la seva acceptació dels plantejaments difusionistes defensats per arqueòlegs com Grafton Elliot Smith, William Matthew Flinders Petrie, Gustaf Kossinna i Vere Gordon Childe. El difusionisme arqueològic partia del convenciment que l'ésser humà té una capacitat d'inventiva limitada, així com molt poca predisposició al canvi. Les persones són essencialment estàtiques i tendeixen a oposar-se a qualsevol mena de modificació o alteració en l'estil de vida i en les característiques del seu entorn. A partir d'aquestes consideracions, el difusionisme creia del tot improbable que qualsevol innovació (cultural, tecnològica, artística, etc.) s'hagués produït més d'una vegada de manera independent, per la qual cosa forçosament la seva generalització havia de ser el resultat d'un procés de difusió.¹⁴ Així doncs, quan Casades explicava la panòpia de Goliat, l'art del Temple de Jerusalem o el monument funerari macabeu a partir d'influències assíries i fenícies, estava aplicant un paradigma difusionista, on Assíria i Fenícia exercien com a nuclis productors de cultura, mentre que els hebreus i altres pobles del sud del Llevant es limitaven a copiar o reproduir els models i patrons rebuts.

4. L'ANTIC TESTAMENT I LES POLÍTIQUES REVOLUCIONÀRIES

Al llarg de les seves memòries, Casades va afirmar mantes vegades que ell era un personatge apolític: «De política no n'he volgut fer-me'n esclau», «Jo may he format part de cap "capelleta" político-literària», «No soch polítich».¹⁵ La realitat, però, era tota una altra. Casades es va significar sempre que va poder com una persona d'idees polítiques ultraconservadores, monàrquiques, antidemocràtiques i, fins i tot, filofeixistes.

L'afinitat de Casades amb posicions polítiques d'extrema dreta queda clara a partir de la valoració tan positiva que feia de figures com les de Miguel Primo de Rivera («la dictadura d'aquest militar [...] fou un gran bé per a Espanya»),

14. DEL RINCÓN (1988).

15. VIDAL (2023a), p. 147, 166 i 184; vegeu també p. 94, 107, 158, 186, 221, 255, 276 i sq, 317, 322, 331, 341, 343, 352 i 357.

Francisco Franco («Visca Franco y son exèrcit!!»), Benito Mussolini («el gran Mussolini») i Adolf Hitler («aqueix home extraordinari en tot»). En canvi, definia els polítics d'esquerres com a «esclaus de Satanàs», «infra-homes», una «bretolada», un «escamot de llops famolenchs», capaços de fer «quedar malament fins al mateix diable, donchs que l'han superat en maldat», una «olla podrida de socialistes, comunistes, anarquistes y demés fauna». De fet, a les seves memòries dedicà greus insults a tots els polítics que s'oposaven a l'ideari antidemocràtic que ell defensava. Així, es referia a «l'infaust Chamberlain», «gran embustero y trapacer», «aqueix imbècil anglès», «un clown de circo barato», al «jueu», «porch» i «covart» Churchill, al «brut Daladier», o al «malvat Roosevelt». Els polítics de casa nostra rebien un tracte similar per part de Casades. Així, qualificava Francesc Macià d'«infelís» i «Quijote de la Dulcinea-república», Lluís Companys era «vil» i «malvat», igual que Josep Dencàs, mentre que Jaume Serra i Hünter també era un «infelís», Pere Bosch Gimpera, un «farsant pseudosabi» i Bonaventura Gassol, l'«enemich».¹⁶

Queda clar, doncs, que lluny de l'apoliticisme que li agradava manifestar, Casades tenia una ideologia evident i explícita, que també condicionà la seva lectura i interpretació de l'Antic Testament. Com veurem a continuació, a les notes que estem analitzant hi ha contínues referències a suposats paral·lelismes entre la història de l'Antic Israel i l'actualitat del seu temps. És en aquest joc de paral·lelismes on Casades explicità millor el seu ideari polític.

El primer dels paral·lelismes el trobem a Plec 4, p. 6, on recordava que, durant la conquesta de la Transjordània, els israelites canviaren els noms de les ciutats canaees que conqueriren (Nombres 32). Casades denunciava amb vehemència aquesta pràctica, que creia idèntica al canvi dels noms de carrers i localitats que es produïren a Catalunya després de la revolució de juliol de 1936.¹⁷ Casades veia en aquells canvis un símbol de les activitats subversives contra l'ordre establert que tant el neguitejaven: «“Nihil novum sub sole”. L'home sempre'l mateix».

Més endavant (Plec 7, p. 11), apuntava que el domini que exerciren diversos pobles orientals (egipcis, amorreus, ammonites, filisteus i fenicis) sobre els israelites, era idèntic al control que, segons ell, imposaren els «sectaris anarquistes» sobre Barcelona el 1936. En aquesta ocasió, però, Casades interpretava

16. VIDAL (2023a), p. 9 i sq.

17. TORT (2003).

aquest exemple a partir d'un vell argument propi de la historiografia providencialista. Així, els pobles de l'orient durant l'antiguitat i els anarquistes en època contemporània actuaven com a mers instruments de Déu per castigar la impietat d'hebreus i catalans respectivament. L'argument providencialista reapareix amb força a Plec 8, p. 27 i *sq*, en el comentari de Casades d'una pregària de Judit (Judit 9, 1-14). Allà afirmava que les desgràcies que pateixen els pobles, també els catalans durant la Guerra Civil, són el resultat directe del càstig aplicat per Déu per la seva impietat: «Té aplicació lo dit per Judit en totes les situacions calamitoses per què passen els pobles quan Déu els vol castigar per ses maldats; y per lo que passem en aquests dies nostres és una exacta lliçó que deuríam saber tots y conformar-nos».

A Plec 7, p. 14 trobem una nova diatriba de Casades contra l'anarquisme. En aquest cas comentava un passatge molt concret del llibre dels Jutges, que feia referència a l'absència d'un rei a Israel i a la situació d'anarquia que llavors es vivia al país (Jutges 17, 6). Casades relacionava aquest passatge amb la situació política contemporània, i formulà el que ell considerava que era una llei històrica inevitable. Arreu i sempre, l'absència (Israel) o la caiguda d'un règim monàrquic (Espanya) conduïa sense remei a un període funest dominat per l'anarquia: «L'anarquia (...) sempre passa en els països de monarquia quan aquesta desapareix. Ve de lluny aquesta desgràcia!».

Un altre dels fets que Casades denunciava amb major virulència era l'anticlericalisme associat a l'anarquisme. En aquest sentit, considerava que els atacs contra les autoritats religioses formaven part d'un comportament històric reiterat que es produïa de forma gairebé automàtica quan s'ajuntaven dues circumstàncies que ell considerava indesitjables: l'absència d'un poder fort i l'intent il·lícit del poble («la bèstia») de participar en la gestió dels afers polítics. Així, a Plec 8, p. 11 analitzava la fi del regne de Judà descrita a 2 Cròniques 36, 11 i *sq*, i es mostrava especialment crític amb la població, a la qual qualificava de «xurma», sobretot per les seves burles envers els profetes. Casades veia en aquell escarni un precedent directe de l'anticlericalisme contemporani. Només els governs forts i estables eren capaços de controlar els impulsos salvatges que considerava propis de les masses: «¡Sempre iguals els governs dèbils davant la bèstia!».

Els passatges anteriors ens ensenyen, entre d'altres, que Casades feia un ús molt genèric i poc subtil del concepte «anarquisme». Lluny de percebre'l com una teoria política o un moviment social específic, emprava «anarquisme»

com a sinònim ordinari de subversió, desordre polític i violència revolucionària, sense afegir-hi cap mena de matís. Bona prova d'això la trobem a Plec 8, p. 36. Allà Casades exaltava la bellesa, la mesura i el seny que, segons ell, tenien les paraules del rei persa Artaxerxes recollides a Ester grec 3, 13. Aquelles paraules creia que sintetitzaven el concepte de bon govern, i contrastaven amb la vilesa i la hipocresia que atribuïa al discurs dels polítics revolucionaris contemporanis, un altre dels termes que utilitzava com a sinònim d'anarquisme: «¡Quines paraules més hermoses! May les han dites els revolucionaris d'ara; els redentors (!) del poble. Farsants!!». En aquest passatge veiem un cop més el Casades més autoritari i antidemocràtic, el Casades que a les seves memòries va escriure frases com aquesta: «Quan, anys á venir, algú parli (on siga) de “llibertat, democràcia” y altres paraules “porques” com aquestes, fugiu d'ell com d'un apestat, negueu-li tota relació, per indigne!». ¹⁸ De fet, arribava al punt d'afirmar que el codi de l'Aliança contenia un rebuig explícit i ineludible al concepte mateix de democràcia: «Condemna als qui segueixen les “iniquès majories”, “lley bestial” de les democràcies!» (Plec 8, p. 155).

L'andanada contra les polítiques revolucionàries reapareixia a Plec 8, p. 37, quan analitzava la carta d'Artaxerxes en què revocava l'edicte d'Amman contra els jueus (Ester grec 8, 12 i *sq*). Segons ell, les paraules del rei persa eren especialment lúcides, sobretot pel que fa a la crítica dels tradicionals abusos comesos per polítics indignes. Estava convençut que les paraules d'Artaxerxes, malgrat els segles transcorreguts, eren del tot aplicables a la situació actual, on una conxorxa de polítics revolucionaris treballava, deia ell, per a l'enfonsament de la civilització cristiana: «¡Quan exactes són aquestes frases, y quan aplicables als politicastes revolucionaris dels nostres avansats temps!».

Més endavant (Plec 8, p. 91), Casades trobava a Proverbis 29, 18 una sentència sobre la relació entre els profetes i el poble d'Israel. Aquesta sentència li servia per teoritzar breument al voltant del concepte d'autoritat i de l'exercici del poder polític, i tornava a manifestar la seva aversió envers la idea de democràcia. Segons ell, les masses, ara i sempre, són naturalment corruptes. La vida civilitzada en societat només és possible quan una autoritat forta i religiosament inspirada regeix els afers públics i impedeix que el poble alliberi les seves passions. L'absència d'aquesta autoritat religiosa i política forta és la que va permetre

18. VIDAL (2023a), p. 336.

desfermar les baixes passions populars i va donar lloc a la revolució de 1936 a Catalunya: «Sense profecia, de la doctrina divinal feta per homes enviats y inspirats de Déu y sense l'acció que Déu exerceix per mitjà d'ells, la Societat, el poble, es desfaria en la corrupció, com succeheix ara y sempre».

Si tenim present el que hem apuntat fins ara, no és d'estranyar que Casades parés especial atenció a la sentència de Cohèlet 10, 7, on es fa referència a esclaus que van a cavall i prínceps obligats a caminar, una subversió dels rols socials que considerava del tot intolerable i que, segons ell, es va reproduir a Rússia el 1917 (Plec 8, p. 94). De manera similar, destacava que els oracles d'Isaïes contra les nacions (Isaïes 13-23) eren directament aplicables «als tirans del comunisme y anarquisme que deshonren els desgraciats temps actuals» (Plec 8, p. 106). Fins i tot, aprofità una referència del llibre de Daniel al voltant de la prosperitat de què gaudiren alguns dels jueus exiliats a Babilònia (Daniel 13) per carregar durament contra tot l'espectre polític que no s'arreglerava al costat del seu ideari ultraconservador i autoritari. En aquest sentit, afirmava que els moviments socials i polítics d'esquerres eren més radicals i salvatges que l'imperi babilònic de Nabucodonosor II, «lo qual vol dir que eren els babilonis més tolerants que no pas els actuals lliberals y tota la fauna esquerrana y extremista» (Plec 8, p. 128).

En la lectura del llibre d'Ezequiel, Casades s'aturava en l'anàlisi de la figura legendària de Gog, cabdill de Magog, qui a la fi dels temps havia de liderar un exèrcit que envairia Israel, tot i que finalment seria derrotat per Jahvè. Casades estava convençut que amb la figura de Gog, Ezequiel havia previst l'arribada de «tota la fauna extremista que contorba la Iglesia» (Plec 8, p. 118). És a dir, entenia que l'anticlericalisme modern era una mena d'episodi apocalíptic que ja havia estat predit pels profetes bíblics.

Els exemples que hem recollit fins aquí demostren que Casades feu una lectura molt particular de l'Antic Testament, d'on va extreure arguments, dades i exemples històrics que reforçaven el seu ideari polític ultraconservador i antidemocràtic. Certament, les seves no eren reflexions subtils ni particularment denses des del punt de vista teòric. Més aviat es tracta d'estirabots, que denoten la ràbia i la ira que li provocaven els plantejaments polítics d'esquerres. Ha quedat clar que Casades no estava gaire interessat a entendre la complexitat del panorama polític del seu temps. La seva era una visió del món binària, maniquea, amb dos blocs enfrontats i irreconciliables. El primer bloc estava integrat per les opcions d'ordre, autoritàries, catòliques i conservadores, que creia ben representades per personatges com Primo de Rivera, Franco, Hitler i Mussolini.

El segon bloc estava format per una constel·lació caòtica d'opcions polítiques que percebia com a revolucionàries, subversives, violentes i anticatòliques. I allà hi encabia personatges tan dispars com Macià, Stalin i Churchill. En definitiva, la lectura de l'Antic Testament li serví per dibuixar una mena d'història de llarga durada, on quedava ben palès que l'absència d'un govern fort i autoritari inevitablement desembocava en l'anarquia revolucionària. Així passà a l'antic Israel i així estava passant a la Catalunya contemporània.

De fet, la figura de Casades és parcialment assimilable a la d'altres intel·lectuals catalans que compartien amb ell un ideari antirepublicà, conservador, anticomunista i ultracatòlic. Ens referim a noms com els d'Ignasi Agustí, Juan Ramón Masoliver, Ramón Garriga, Santiago Nadal, Ferran Valls i Taberner, Manuel Brunet, Carles Sentís, etc.¹⁹ Casades, tots ells, no desenvolupà les idees polítiques registrades en els seus escrits com a conseqüència de les circumstàncies revolucionàries de 1936 i 1937. Es tractava d'idees de llarg recorregut, sorgides de la convicció i no pas de la conjuntura. Així ho demostren textos seus d'anys anteriors on es constata l'origen del seu tarannà conservador, el seu integrisme catòlic i el rebuig contundent als moviments polítics d'esquerres.²⁰

5. UNA LECTURA ANTISEMITA DE LA BÍBLIA

Ja hem analitzat en altres treballs l'antisemitisme visceral de Casades, que es pot apreciar tant en les conferències arqueològiques del CEC com, sobretot, en les seves memòries.²¹ El seu ideari antisemita s'organitzava al voltant d'un seguit de tòpics que repetia molt sovint en els seus escrits: la consideració dels jueus com un grup globalment i homogèniament malvat; la creença en l'existència d'una conspiració jueva mundial que defensava la modernitat i el laïcisme i que buscava la destrucció de l'Església, els valors cristians i la civilització europea tradicional; el control jueu del capitalisme financer; el control jueu dels moviments obrers revolucionaris de caràcter socialista, etc.

Com era previsible, l'antisemitisme de Casades reapareix amb força en les notes sobre l'Antic Testament que estem analitzant aquí. En primer terme, va

19. VILANOVA (2010), p. 19 i *sq.*

20. VIDAL (2023*a*), p. 10 i *sq.*

21. VIDAL (2020; 2023*a*).

aprofitar la lectura de les obres comentades per confeccionar una mena de catàleg on recopilava els presumptes vicis i defectes del poble jueu recollits a la Bíblia hebrea. Així, es mostrava convençut que la totalitat d'aquells vicis i defectes eren inherents a la personalitat històrica jueva, és a dir, que ja varen quedar registrats a l'Antic Testament i encara persistien en els jueus actuals. A continuació veurem alguns exemples d'aquest catàleg.

A Plec 6, p. 20, analitzava l'episodi de l'engany de Laban per aconseguir que Jacob es casés amb les seves dues filles, Lia i Raquel (Gènesi 29, 15-30). Segons Casades, aquella anècdota constituïa l'exemple més antic conservat de la predisposició natural dels jueus per l'engany i la mentida: «Laban, sogre de Jacob, com la majoria dels jueus era un trapella».

A Plec 8, p. 132, aprofitava la lectura d'un passatge del llibre de Joel (Joel 1, 2-12.), per denunciar el que ell creia que era un altre dels vicis característics de poble jueu, també en època contemporània, l'alcoholisme: «Un dels vicis més generals era'l de la borratxera entre'ls jueus». Al mateix llibre (Joel 4, 3) trobava un altre cas que el portava a vincular l'alcoholisme jueu amb la corrupció de menors. I és que, segons ell, els jueus institucionalitzaren la prostitució del jovent amb l'únic objectiu de «comprar els malvats el vi a què eren tan donats els jueus».

Com no podia ser d'una altra manera, Casades també es va fer ressò d'un tema clàssic de la literatura antisemita occidental, el de l'avarícia jueva. Així, a Plec 8, p. 155, assenyalava que la venda de Josep com a esclau als ismaelites per part dels seus germans (Gènesi 37, 12 i *sq*) constituïa un dels exemples més antics d'aquell tret característic de la personalitat col·lectiva jueva: «Criteri ben jueu: desprendre's del germà, fent-hi ganància!». En aquest mateix sentit, donava molta importància a un passatge del llibre de Zacaries (Zacaries 7, 12), perquè segons ell exemplificava la incapacitat natural que tenien els jueus per practicar una de les tres virtuts teològals del cristianisme, la caritat (Plec 8, p. 143).

Tanmateix, i més enllà d'aquest catàleg fins a cert punt anecdòtic, on Casades s'esplaià més fou en l'anàlisi de la relació històrica dels jueus amb Jahvè, ja que estava convençut que era allà on quedava demostrat més clarament el fracàs dels jueus com a poble. Així, per exemple, a Plec 7, p. 10 i *sq*, Casades resumia l'actuació del jutge Jefè, i parava atenció especial a l'actitud religiosa dels israelites de l'època, entregats a l'adoració de les divinitats cananees (Jutges 10, 6). Casades aprofitava aquest episodi per mirar de demostrar la perversitat natural dels jueus en matèria religiosa. Al llarg de la història, com quedava registrat

en aquell passatge del llibre del Jutges, el poble jueu va traïr contínuament la seva aliança amb Jahvè, fins a esdevenir el paradigma de comunitat pecadora: «Aquest poble passà sa vida ofenent Jahvè, oblidant los beneficis, faltant a les promeses d'esmena y arrepenint-se, per a tornar al mal; verdadera figura dels pecadors de sempre!».

Un dels comentaris més extensos de Casades sobre la qüestió el trobem a Plec 8, p. 11. Allà comentava la promulgació de l'edicte de Cir i la promesa de restauració del poble d'Israel després de l'ensulsiada de l'any 587 aC (2 Cròniques 36, 22 i *sq*). Casades advertia que aquella restauració nacional havia de ser forçosament provisional, atès el tarannà jueu i la seva predisposició al pecat i la traïció; «aqueix poble vil» seria novament destruït «l'any 70 de JC per Titus!». En aquest punt, recordava que Israel durant el període de la monarquia havia estat «un poble sempre vil, variable, inconstant!», dirigit per una majoria de reis idòlatres. Per tant, la derrota de l'any 587 aC era un càstig just, i no hi havia restauració possible ni desitjable. Malgrat tot, Casades era ben conscient que les derrotes dels anys 587 aC i 70 dC no havien estat definitives, car els jueus encara existien. En aquest sentit, i ple de sinceritat, confessava no entendre quin era el pla de Déu en relació amb els jueus. No comprenia quin sentit tenia la pervivència històrica d'un poble «enemic del Cristianisme i de la Civilisació cristiana». Només li quedava la resignació, una resignació que feia palesa quan reconeixia que el pla diví en aquest punt estava «amagat a la simple rahó!».

Casades reprenia el tema en l'anàlisi de 2 Macabeus 4 (Plec 8, p. 76), on assenyalava que l'actuació reprovable dels summes sacerdots Jàson, Menelau i Lisímac, lluny de ser una anècdota, estava plena de significat. Era un exemple més del caràcter infame, vil i malvat que, segons ell, era propi de la raça jueva, ja des de l'època dels patriarques i fins a l'actualitat. L'episodi de 2 Macabeus 4 només demostrava que els defectes de la personalitat dels jueus formaven part d'una constant històrica inevitable, immutable i que, per tant, no tenia solució: «En tot aquest capítol que extractem es posen de manifest les intrigues, les infàmies y'l rebaixament moral de gran part del poble jueu. Jasó, Menelau, Lisímac en són una mostra. May es corregí la maldat de tan malvada raça, desde abans de Moisès fins avuy». El mateix missatge es repetia a Plec 8, p. 106, on afirmava que els oracles d'Isaïes contra Judà oferien el retrat més exacte de «la maldat de la malvada raça jueva». Les imatges que allà descrivia el profeta, deia Casades, contenien una veritat «sublim» sobre la persistent naturalesa execrable del poble jueu al llarg de la història.

A Plec 8, p. 109 i *sq.*, Casades va intentar un exercici exegetí interessant. Dedicà el seu comentari a mirar d'aclarir quin era el sentit correcte de la promesa d'Isaïes al voltant de la fi de l'exili dels jueus a Babilònia, el perdó de Jahvè i la salvació d'Israel (Isaïes 44 i *sq.*). Sobre aquesta qüestió apuntava que la interpretació correcta havia de ser simbòlica. Tornava a recordar que, de cap manera, les paraules d'Isaïes podien referir-se literalment al «pèrfit poble jueu», per al qual no hi havia salvació possible. En realitat, deia Casades, es tractava d'una promesa que anunciava l'arribada del cristianisme. El poble jueu era una experiència històrica fracassada, no se li podia aplicar cap paraula de salvació, i només havia d'esperar la seva aniquilació, que Casades considerà gairebé aconseguida amb la victòria romana sobre els jueus: «Res té aplicació al malvat poble jueu, destruït o escampat per Titus». Malgrat tot, lamentava amargament que l'acció de Roma, com abans la de Babilònia, no hagués estat definitiva. Els jueus havien sobreviscut i encara ara eren portadors de la seva vella maldat, responsable de totes les desgràcies contemporànies: «Les malvestats dels temps moderns són obra de la malehida raça».

Casades concloïa el seu repàs amb una justificació del rigorisme de la llei del Deuteronomi (Plec 8, p. 171). Afirmava que les complexes regles jueves eren imprescindibles, ja que es van idear per regular la vida d'un poble pecador, que contínuament demostrava la seva predisposició natural a la traïció de la seva aliança sagrada amb Jahvè. Només la desaparició d'Israel i l'arribada del veritable poble escollit, els cristians, va permetre derogar aquell corpus legal anacrònic: «Rigorisme que s'explica per la duresa de cervell y maldat propis d'aquell poble. ¡Quin contrast entre la Lley antiga y la Nova!».

En definitiva, el repàs dut a terme confirma que Casades trobà a l'Antic Testament nous exemples i arguments per alimentar el seu antisemitisme. L'anàlisi de la història antiga d'Israel li serví per completar un retrat essencialista i maniqueu del poble jueu. Al conjunt de notes que hem analitzat s'aprecia com Casades va traçar una mena d'història de llarga durada, on quedava clar que tots els vicis i pecats que atribuïa als jueus ja venien de lluny, del temps dels patriarques. La seva pervivència en l'actualitat demostrava que es tractava de trets inherents de la personalitat històrica jueva i que, per tant, no tenien solució. Els jueus eren un poble caigut en desgràcia, que des que va ser abandonat per Jahvè només tenia un sol objectiu, la destrucció dels cristians, el veritable poble escollit. Esdeveniments contemporanis com la Guerra Civil espanyola o la Segona Guerra Mundial eren alguns dels mecanismes ideats pels jueus per acabar amb la civilització cristiana.

Així doncs, sense cap mena de dubte cal afegir el nom de Casades a l'estol d'autors catalans que, des de finals del segle XIX i durant el primer terç del segle XX varen reproduir a casa nostra els tòpics de la literatura antisemita europea, especialment francesa.²² Certament, els treballs de Casades varen tenir menys ressò que els d'autors com Joan Mañer, Teodor Creus, Nicolás Serra, Joan Tusquets o Renato Llanas, però el nostre protagonista compartia amb tots ells un ideari antisemita abrandat i explícit, que Casades va mirar de justificar, no amb raons biològiques, sinó a partir dels arguments històrics exposats. Altrament, convé remarcar que l'aixecament franquista va implicar, entre d'altres, una intensificació dels discursos antisemites. Bona prova d'això la trobem en el *Poema de la Bestia y el Ángel* (1938) de José María Pemán, el llibre de Pío Baroja *Comunistas, judíos y demás ralea* (1938), els discursos de Ramón Serrano Suñer, les proclames del general Queipo de Llano i alguns editorials de premsa (p. ex. «Finanza judía», *El Correo Catalán*, 24 de febrer de 1939), entre d'altres.²³ Si es té en compte que el gruix de les notes de Casades que hem analitzat aquí data del període de la Guerra Civil, és fàcil relacionar la virulència del seu antisemitisme amb les idees que sobre aquesta qüestió estaven difonent amb insistència els intel·lectuals afins a Franco.

6. CONCLUSIONS

Les gloses de Casades identificades a les seves notes de lectura no constitueixen, per descomptat, cap exposició orgànica del seu pensament historiogràfic. Es tracta de reflexions generalment breus i sovint poc elaborades. Tanmateix, tenen el valor evident de la seva sinceritat. Es tracta de textos íntims, que en cap cas havien de ser publicats. Per tant, Casades allà s'expressà amb una llibertat total, sense cap mena d'autocensura. Aquí, doncs, trobem expressions sinceres del seu pensament, que no apareixen, o no apareixen amb la mateixa claredat, a la seva obra publicada. Es tracta d'un material, en conseqüència, de valor indubtable que afegeix informació nova i qualitativament diferent sobre Casades, una informació que ajuda a completar el dossier de l'obra disponible de l'autor i que permet un coneixement més aprofundit del seu pensament.

22. PRESTON (2007; 2021, p. 97 i *sq.*); PÉREZ (2017).

23. VILANOVA (2023), p. 105 i *sq.*

JORDI VIDAL PALOMINO

En el repàs que hem dut a terme ha quedat prou clar que el seu indubtable bagatge historicoarqueològic li va permetre fer lectures originals de les obres que queien a les seves mans i interpretar-les d'acord amb el seu pensament historiogràfic, marcadament romàntic.²⁴ Però no hi ha cap mena de dubte que l'element més cridaner del material estudiat en aquest article és la desinhibició amb la qual expressà el seu ideari ultraconservador, autoritari i antisemita. De fet, a la seva obra publicada, tant periodística com acadèmica, mai no es va manifestar amb tanta contundència. Només a les seves memòries, que mai no va publicar, trobem un nivell semblant d'ira i menyspreu dedicat a totes aquelles persones i idees que s'allunyaven de la seva particular concepció del món. Aquest ideari condicionà decisivament també la seva tasca historiogràfica, que no s'allunyà mai de l'ortodòxia catòlica més conservadora i reaccionària. Incapaç d'assumir o respectar posicions diferents de la seva, Casades va trobar en la història antiga d'Israel tota una àmplia bateria d'arguments, fets i idees que, sense complexos, va utilitzar, adaptar i retorçar per enfortir els seus prejudicis polítics i religiosos.

BIBLIOGRAFIA

- CASADES, Pelegrí (1897). *Lo Lluçanès: excursions a dita comarca*. Barcelona: L'Avenç.
- (1903). *Influències del art oriental en los monuments romànichs de Catalunya*. Barcelona: Casa Provincial de Caridad.
- (1921). *Constantinobla cristiana*. Barcelona: Il·lustració Catalana.
- DEL RINCÓN, María Ángeles (1988). «Difusionisme en arqueologia». A: ANFRUNS, J.; DUEÑAS, J. A.; LLOBET, E. [ed.]. *Corrents teòrics en arqueologia*. Barcelona: Columna, p. 46-61.
- FERRER, Joan (2009). «Aproximació panoràmica a les traduccions bíbliques catalanes de començament del segle XX». A: ORTÍN, M.; PUJOL, D. [ed.]. *Llengua literària i traducció (1890-1939)*. Lleida: Punctum & Trilcat, p. 33-50.

24. Elements com l'amateurisme, el conservadorisme i l'interès per l'estudi de passats llunyans i exòtics l'apropen clarament a aquest corrent historiogràfic. Sobre aquesta qüestió vegeu, per exemple, GRAU (2004).

- GALLART, Josep; GRAELLS, Raimon (2010). «Les pintures rupestres de la Roca dels Moros del Cogul (les Garrigues) i els protagonistes del seu descobriment: Mossèn Ramon Huguet i Ceferí Rocafort». A: *Trobades d'estudiosos de les Garrigues*, núm. 7, p. 109-122.
- GRACIA, Francisco (2018). *La construcción de una identidad nacional. Arqueología, patrimonio y nacionalismo en Cataluña (1850-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- GRAU, Ramon (2004). «La historiografia del romanticisme (de Pròsper de Bofarull a Víctor Balaguer)». A: BALCELLS, A. [ed.]. *Història de la historiografia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 141-159.
- PÉREZ, Joan (2017). *Els catòlics catalans i la qüestió jueva (1917-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PRESTON, Paul (2007). «Una contribució catalana al mito del contubernio judeo-masónico-bolchevique». *Hispania Nova*, núm. 7 (sense numeració de pàgines).
- (2021). *Arquitectes del Terror. Franco i els artífexs de l'odi*. Barcelona: Editorial Base.
- TORT, Joan (2003). «Los cambios de nombre de los municipios durante la revolución y la Guerra Civil españolas (1936-1939). El caso de Cataluña». *Scripta Nova*, núm. 133 (sense número de pàgines).
- VIDAL, Jordi (2020). «“Aquell poble ingrati i pèrfid”. Antisemitisme en les conferències arqueològiques de Pelegrí Casades (1905-1917)». *Pyrenae*, 51/2, p. 181-196.
- (2021a). «La doctrina arqueològica del Centre Excursionista de Catalunya, segons Pelegrí Casades i Gramatxes». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 32, p. 279-317.
- (2021b). «Les conferències arqueològiques de Pelegrí Casades (1). Les tombes reials d'Ur (1929)». *Historiae*, núm. 18, p. 91-130.
- (2021c). «Asiriofobia en Barcelona. Las conferencias arqueológicas de Pelegrí Casades (1906)». A: DOMÍNGUEZ MONEDERO, A. J. [ed.]. *Nomina in Aqua Scripta. Homenaje a Joaquín María Córdoba Zoilo*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, p. 129-143.
- (2022). «Les conferències arqueològiques de Pelegrí Casades (2). La tomba de Tutankhamon (1924-1929)». *Historiae*, 19, p. 39-115.
- [ed.] (2023a). *Pelegrí Casades. Memòries d'un home que no arribà enlloc*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

- (2023*b*). «Les conferències arqueològiques de Pelegrí Casades (3). Prehistòria universal (1905)». *Historiae*, 20, p. 71-109.
- VILANOVA, Francesc (2010). *Una burgesia sense ànima. El franquisme i la traïció catalana*. Barcelona: Empúries.
- (2023). «“La vieja raza castigada”: Franquistes catalans i antisemitisme sense jueus (de 1935 a 1945)». A: PÉREZ, J. [ed.]. *Els jueus als Països Catalans al segle XX*. Palma: Leonard Muntaner, p. 105-129.